כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת מטות ■ י"ח תמוז ה'תשע"א ■ 20.07.2011 ■ גליון מס' 130

תפוצה לכל קהילות ישראל

יציאה לטיול מארץ ישראל לחו"ל

במאמר שראה אור ב"מבקשי פניך" - קובץ מאמרים בהלכה ובמחשבה, פרי עטם של תלמידי הישיבה הגבוהה "ערשנו רעננה", סקר ראש הישיבה, הרה"ג, הצדיק האמיתי, ר' יובל רגב שליט"א את השיטות השונות האוסרות יציאה מא"י לחו"ל ואת ההיתרים בדבר. כמו-כן דן בדין יציאה מא"י להשתטח על קברי צדיקים. להלן עמדת פוסקי זמננו בדבר יציאה לחו"ל לשם טיול בלבד

מקור האיסור

הגמ' בבבא בתרא (צא.) "ת"ר אין יוצאין מארץ לחו"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפי' עמדה סאה בסלע לא יצא וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ שנאמר ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי מאי הזאת נעמי א"ר יצחק אמרו חזיתם נעמי שיצאת מארץ לחו"ל מה עלתה לה".

רש"י ד"ה **"אין יוצאין"**: "שמפקיע עצמו מן המצוות".

רואים אנו מדברי הגמ' כי איסור יציאה מא"י לחו"ל דבר ברור הוא, וכדברי רש"י שם הסיבה היא 'שמפקיע עצמו מן המצוות', והכוונה היא ממצוות ישוב הארץ והמצוות התלויות בקרקע א"י.

טור, יורה דעה, סימן שס"ט, הלכות טומאת כהן: "אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו (ויקרא כ"א) מכאן שהכהן מוזהר שלא לטמאות למת וכן לכל הטומאות הפורשות ממנו ולא לגולל שהוא האבן שנותנין על הקבר לציון ולא לדופן והוא שפעמים סומכים האבן באבנים קטנים ונקראין דופק שכולן מטמאי והכהן מוזהר עליהן וכן על אבר מן החי שיש עליו בשר כ"כ שאם היה מחובר היה ראוי לעלות ארוכה על ידו ואפי' ספק טומאה וכגון אילן שמיסך על הארץ וענפיו מובדלין זה מזה וטומאה תחת א' מהן ואין ידוע תחת איזה או אבנים יוצאין מן הגדר וטומאה תחת אחד מהן ואין ידוע תחת איזה או שדה שנחרש בו קבר ואין ידוע מקומו וכל ארץ העכו"ם אסור לכהן לטמאות בהן".

הדין ביציאה מארץ ישראל להשתטח על קברי הצדיקים:

"השדי חמד" בדיונו בדבר היציאה מא"י לחו"ל מעלה שאלה זו ודן בה, (שדי חמד, כרך ו, עמ' 137): "מכל מקום אם רוצה לצאת כדי להשתטח על קברי הצדיקים שרי, והרב ב"כ סימן כ"ג צלל במים אדירים על מה שנהגו הכהנים לילך להשתטח על קברי הצדיקים ולא חיישי לטומאת כהונה ומסקי כיוון שנהגו כן מהראשונים אם כן הוא ממנו ומדבריו נלמוד בכ"ש לענין יציאה מא"י לחו"ל או מירושלים לא"י דשרי דהא אפשר לומר דבכי הא ליכא איסורא כלל כיוון שבדעתו לחזור דומיא למ"ש הרדב"ז לענין ישיבת מצרים בזה"ז, ואפשר דאיכא מצוה להשתטח על קברות הצדיקים להגן עלינו כמ"ש בכלב בן יפונה ע"ש. ומיהו דווקא כשאינו מתבטל באותם ימים מעבודת ה' בשום מצוה...".

וכן מובא ב**"שערי תשובה"** (שו"ע או"ח, סו"ס תקס"ח): "עיין ברכי יוסף לחיד"א בשם פרי הארץ ח"ג שאף אם יושב בא"י ואיותה נפשו להשתטח על קברי הצדיקים בחו"ל שרי ללכת על דעת לחזור".

וכן בספר **"פרי הארץ"** הרב מאיר מזרחי (יו"ד סי' ז) בתחילת דבריו אומר שלא נמצא לזה שום היתר (דף י"ט ע"ב): "אין בדבר זה שום מצווה ואפי' מדברי סופרים רק מנהגא בעלמא".

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

להתרחק מן המחלוקת
בקשתם של בני גד ובני ראובן ממשה: שיותן להם אדמות עבר הירדן לאחוזה ושלא יעביר אותם את הירדן מפני שהיא ארץ מקנה...
המשך בעמ' 3

המחיר הרוחני של קירוב רחוקים - מוצדק!
בפרשה הקודמת מעיד הקב"ה על פנחס שפעל לשם שמיים. אחד המדדים לכך שקנאי...
המשך בעמ' 3

שו"ת קיץ
תגובה לפינה ההלכתית בפרשת בלק:
כדורסל בשבת בליגת המכללות
המשך בעמ' 6

סיפור לשבת
דמויות בישיבת פורת יוסף
ומידי דברי בחכמי ורבני ישיבת פורת יוסף בזמני, זכור אזכרנו לאדם היקר ח' יוסף טנזי' זצ"ל שהיה מגיע מדי בוקר...
המשך בעמ' 4

שביבים
"הבתולה מלודמיר"
ביום ראשון, כ"ב בתמוז תשס"ד, ה-11 ביולי 2004, התקיים טקס גילוי המצבה מחדש של חנה רחל ורברמאכר, "הבתולה מלודמיר"...
המשך בעמ' 7

אך בסוף דבריו מוצא ללמד זכות על היתר היציאה שאין היא גרועה מיציאה לסחורה שמותר.

ובשו"ת **"שדה הארץ"** (ח"ג, אהע"ז סי' י"א) להרב אברהם מיוחס- כתב להתיר, ונימוקו ע"פ היתרו של בעל "הבתי כהונה" להתיר לכהנים להשתטח על קברי הצדיקים: "ואם התירו טומאה דרבנן כל שכן יציאה לחו"ל".

אמנם **הראי"ה קוק זצ"ל ב"משפט כהן"** דן בתשובה זו וחלק על מסקנתו, (משפט כהן תשובה קמ"ז, עמ' שנ"ב): "ולע"ד צ"ע טובא, דנהי שמצינו בכלב שהשתטח על קברי אבות אבל ודאי לענין מצוה היש פנים לומר דעל כל קברי הצדיקים שבעולם מצוה להשתטח זה לא ניתן להאמר כלל, א"כ הלא רבו מאוד קדושים וטהורים ועיקר הקדושה של הצדיקים הראשונים למי כל חמדת ישראל הלא הוא באה"ק, ולמה לן לאהדורי דוקא על קברי חו"ל... ופשוט הדבר שאין זה שייך לעניין השתטחות אקברי צדיקים, דלא שייך כי אם ברבו שלמד ממנו ורואה בו סימן ברכה, או אולי מזה דווקא יזכה ולא מאחר... ועל עיקר המצוה לא ידענא... ועפ"ז אולי י"ל שעל קברי אבותיו ורבותיו אף שהם קטנים במעלה נגד צדיקי אה"ק הקבורים שם מ"מ אולי מתוך דקירבא דעתיהו יותר לגבי'... נמצא שיש בזה מצוה יותר גדולה מ"מ אין הדבר ברור כלל לע"ד...".

אמנם יש לדייק בדבריו כי ברבו שלמד ממנו תורה מסכים גם הרב קוק זצ"ל וכן בקברי אבותיו ורבותיו דקירבא דעתיהו יש מקום לצאת כדי להשתטח על קברותיהם.

יציאה לטיול בחו"ל - דעת פוסקי זמנינו

הרב יצחק יעקב וייס זי"ל (שו"ת מנחת יצחק ח"ג, כו, ז): "ועל כן ישאל בזה את גדולי ההוראה בארץ הקודש אשר מהם תצא הוראה זו שמה בודאי בררו הלכה זו שעניין דבר שכיח הוא.

הרב שמואל הלוי וואזנר (שבט הלוי ח"ה סימן קע"ג) האם מותר לצאת לטייל לאילת ולשארם השייח והאם לאסור יציאה מהארץ לשיעור זמן?

מביא את דברי הרמב"ם - יראה דעיקר האיסור הוא דוקא בדירת חו"ל, אבל בדעתו לחזור- אסור לצאת ללא צורך כלל, אבל בצורך כל דהו לא גזרו, ובטיול עפ"י סברא לא נקרא צורך, מכל מקום אם הולכים לזמן מועט מאוד לראות פלאי הטבע של יוצר בראשית ברוך הוא, יש מקום להקל כמובן וצריך להפך הכל לדבר מצוה.

הרב שלמה דיכובסקי (תחומין) - מאותו טעם ניתן לנסוע לבקר במחנות השמדה על מנת להתבונן הצרות שבאו על אבותינו העשויים לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון גם למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב. (רמב"ם הלי תענית ה, א).

ומביא בהמשך דבריו את דברי השדי חמד ודברי הרב קוק ומיישב את הדברים כך: "אדם הנוסע לחו"ל למטרה להשתטח על קברי צדיקים אתם מבטי שתהיה לו נפק"מ מיהו הצדיק הקבור שם עליו יש לתמוה, עד שאתה מחדש צדיקים בחו"ל לך אצל צדיקי ארץ ישראל, אולם המחפש קברים של צדיקים מסויימים מחמת שהוא מרגיש עצמו קשור בהם ושהעליה על קברם תעורר אותו במיוחד בוודאי צורך זה אינו נופל מיציאה להרווחה ויש להתירו".

הרב אהרן ליכטנשטיין ראש ישיבת הר עציון - "לגבי האופי של מתיר ברמב"ם המתירים ממוקדים לישא אישה וללמוד תורה. הוא אינו מזכיר את הגמ' במו"ק שאוסרת דוקא אם יוצא לשוט בהקשר זה מתעוררת השאלה לגבי היתר סחורה מהו המתיר? האם מדובר בסחורה דוקא או כל דבר שלא ניתן להשיג בארץ? מה לגבי טיול בחו"ל לראות דברים שלא ניתן לראות בארץ, האם צורך פסיכולוגי נפשי גרוע יותר מצורך ממוני כאשר ידוע שמותר לצאת לסחורה גם אם זה רק להרווחה ולא צורך דחוף?

המג"א בהלכות חוה"מ מתיר לעניין גילוח מי שיוצא להקביל פני חברו שזה לכאורה צורך פסיכולוגי, אך מצמצם ואומר כי זה מותר כיוון שהקבלת פני חברו "מיקרי מצוה".

אני נוטה לומר שלא מסתבר שיהיה אסור לאדם לצאת לראות דבר שאין בארץ, נופים או תרבות, ואילו לעסוק בפרקמטיא אפי' אם הוא עשיר כקורח יהיה מותר. לכן נראה שטיול לצורך כזה יהיה מותר אם הטיול מקדם מבחינה תורנית ערכית רוחנית ותרבותית גם באופי של "מתיר" יהיה זה לפחות ערך של סחורה".

לעומתם רבו **האוסרים** לצאת לטיול

הרב עובדיה יוסף (שו"ת יחוה דעת ח"ה סימן נ"ז) - מותר לצאת מארץ ישראל לחו"ל לצורך פרנסה ולסחורה ובלבד שיהיה על מנת לחזור לארץ בהקדם אבל להשתקע בחו"ל אסור. ואסור לצאת מא"י לחו"ל לטייל אפילו על מנת לחזור לארץ ישראל ומותר לצאת לחו"ל ללמוד תורה ולישא אישה על מנת לחזור לארץ ישראל וכן מותר לצאת בשליחות המוסדות הרשמיים בא"י ללמד תורה לבני ישראל בגולה ולחזקם בתורה ויראת השם".

הרב דב ליאור רבה של קרית ארבע חברון וכך לשונו (מאמר מצות ישוב הארץ וכיבושה): "אמנם בארץ ישראל צריך להיות מקום מגוריו הקבוע של האדם אך ישנן סיבות מסויימות שבעטיין מותר לצאת מהארץ... כך גם במצוות ישוב הארץ יש דברים יחידים שבשבילם מותר לצאת מהארץ, הרמב"ם מונה ארבע דברים שלצורכם מותר לצאת והם: ללמוד תורה, לשאת אשה, להציל מן הנכרים, ולמטרות מסחר. מסחר היינו יבואן, לדוגמה מותר ליבואן לצאת לחו"ל כדי להביא סחורות. עיקר האיסור הוא לצאת לטייל לראות את חורבות אתונה למשל, אמנם לצורך מצוה כדוגמה לעיל מותר. ויש פוסקים (תוס') שהרחיבו את ההיתר לכל מצווה אי אפשר לעשותה בארץ ישראל אך אין ללכת לטייל וכמובן אין ללכת לראות את עובדי ע"ז בהודו ובשאר מקומות". עכ"ל.

סיכום

רואים אנו מסקירת שיטות הפוסקים בנושא, כי נקודת המוצא היא כי איסור יציאה מחו"ל הוא דין ברור, כמו כן הקולות בדבר כלשון הרמב"ם "ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן הגויים ויחזור לארץ ולסחורה". דבר פשוט הוא ומוסכם על כל הפוסקים.

חילוקי הדעות בדבר הרחבת ההיתר ופירושו, נובעות משתי השקפות עקרוניות: האם מצוות ישוב הארץ בזמן הזה היא דין מדאורייתא או דין דרבנן ואף פחות מכך.

נסיים דברינו בלשון הזהב של הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ה הלכה י-יב): "גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל, ומנשקין אבניה, ומתגלגלין על עפרה; וכן הוא אומר "כי רצו עבדיך, את אבניה; ואת עפרה, יחוננו". (יא) "אמרו חכמים, כל השוכן בארץ ישראל, עוונותיו מחולין שנאמר "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה, נשוא עוון" אפילו הלך בה ארבע אמות, זוכה לחיי העולם הבא. וכל הקבור בה, נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה, שנאמר "וכיפר אדמתו עמו". (יב) "לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה גויים; ואל ידור בחוצה לארץ, ואפילו בעיר שרובה ישראל: שכל היוצא לחוצה לארץ - כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר "כי גירשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמור לך עבוד אלוהים אחרים".

פרשת מטות

להתרחק מן המחלוקת

/ הרב יעקב הלוי פילבר

בקשתם של בני גד ובני ראובן ממשה: שיותן להם אדמות עבר הירדן לאחוזה ושלא יעביר אותם את הירדן מפני שהיא ארץ מקנה ולעבדיך מקנה - על הבקשה שהיא לכאורה תמימה, מגיב משה בלשון חריפה: "האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה!" "והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים, לספות עוד על חרון אף ה' אל ישראל". מדבריו של משה שומעים אנו שהיה חטא בבקשתם של שני השבטים, ונשאלת השאלה: במה חטאו? יש שראו את חטאם בהעדפת חוץ לארץ על ארץ ישראל בשביל ההצלחה החומרית, מה שהביא אותם להקדים את בנית גדרות הצאן לפני הערים לילדיהם, ומזה הסיקו חז"ל: "שחבבו את ממונם יותר מהנפשות". אחרים ראו את חטאם בפגיעה במוראל של היוצאים למלחמה ככתוב: "ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבור אל הארץ אשר נתן להם ה'". אחרים ראו את חטאם של שני השבטים בחטא המחלוקת, כמו שלמדו מזה חז"ל (מדרש (הגדול): "קשה היא המחלוקת אפילו לעשות סייג למצוות, שכן מצינו בבני גד ובבני ראובן שאמרו למשה: 'יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזה', מפני מה בחרו בה? מפני שהיה להן מקנה הרבה והיו מבקשין להתרחק מן הגזל. ולפי שפירשו מישראל תחילה לפיכך הן גלו תחילה ... והרי דברים קל וחומר: ומה אם מי שפירשו מחבריהן כדי להתרחק מן הגזל כך נענשו, הפורשין מחבריהן מפני השנאה והתחרות על אחת כמה וכמה". בני גד ובני ראובן חשבו שלצורך דקדוק במצוות והתרחקות מן העבירות מותר לפרוש מן הציבור, אבל חכמינו במסכת ר"ה (יז א) כבר העמידו אותנו על האמת שהפורשים מדרכי ציבור יורדים לגיהנם, והרמב"ם בהל' תשובה (פ"ג הי"א) הטיב לפרט הלכה זו: "הפורש מדרכי ציבור, **אעפ"י שלא עבר עבירות**, אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצוות בכללן (כלומר שהוא עושה מצוות אך לו בכלל ישראל) ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מן - אין לו חלק לעולם הבא".

מדבי המדרש אנו לומדים שגם מניעים של דאגה להיות שלמים ולהיות רחוקים מן העבירה, גם היא אינה מצדיקה עדיין את המחלוקת, לכן משה רבנו ראה סכנה לא רק במעשה החד-פעמי שבבקשת שני השבטים, אלא בעיקר חשש שהדבר ישמש תקדים ודגם לעתיד, שיקומו קבוצות נוספות בא"י שיתפלגו מן הכלל, כל פעם שיחשבו שהכלל אינו נוהג כראוי לפי דעתם. על הסכנה הזו כתב הנצי"ב בביאורו 'הרחב דבר' (במדבר כא ל) על הכתוב: "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון", שחז"ל במסכת בבא בתרא (עח ב) דרשו: "המושלים - אלו המושלים ביצרן, בואו חשבון - בואו ונחשוב חשבונו של עולם, הפסד מצוה נגד שכרה, שכר עבירה נגד הפסדה". ושואל הנצי"ב: מה המושלים ביצרן צריכין לעשות חשבון, הלא גם בלי זה החשבון הוא מושל ביצרו ואינו עובר על דבר ה', ועוד איזה שכר יכול להיות לעבירה, שצריך לחשב אותה כנגד ההפסד של העולם הבא? ומסיק שם הנצי"ב: כי אין מדובר כאן בענינים שבין אדם לשמים, אלא בעניני העולם הזה בין אדם לחבירו, שיש העושים מחלוקת בשביל שרוצה לעשות מצווה שבגללה הוא בא לידי מחלוקת, או שהוא מחשב לרדוף את הרשע או את הציבור בשביל איזה עול, ואעפ"י שרדיפה זו היא עבירה, הוא חושב שיקבל שכר על עבירה לשמה, על כן לפני שהוא מחליט לעשות מחלוקת הוא צריך לחשב שכר העבירה כנגד הפסדה, מפני שההפסד שיגיע ע"י המחלוקת יהיה גדול על השכר ממנה.

המחיר הרוחני של קירוב רחוקים - מוצדק!

/ אריאל בר-אלי*

בפרשה הקודמת מעיד הקב"ה על פנחס שפעל לשם שמיים. אחד המדדים לכך שקנאי פועל מתוך מניעים טהורים הוא, כאשר אותו קנאי מוכן לקחת על עצמו סיכונים. אילו זימרי היה מגן על עצמו ופוגע בפנחס, לא היה לו כל אשמה (סנהדרין פב). מי שרוצה לעשות מהפכות חייב לקחת סיכונים.

רעיון זה נכון גם לגבי קרוב רחוקים, מטבע הדברים כאשר עוסקים בקירוב רחוקים נחשפים למצבים בעיתיים. נושאי השיחה חייבים לכלול גם את ענייני העולם, כאשר במקרה הטוב זה ספורט ובמקרה אחר זו התייחסות לתוכנית ריאליטי ושאר "מרעין בישין". כך גם הצבת דוכן מצוות במקום ציבורי חושפת אותנו למראות קיץ קשים, ובשלב מתקדם יותר כאשר מתנהלות שיחות אישיות יותר, אתה נחשף לעולם המכוער של יצרים ללא גבולות. אין ספק שזה משפיע והטהרה הפנימית שלנו הולכת ונשחקת.

האם הצר שווה בנזק המלך?

ראשית, יש להקדים ולחזור על חשיבות הפצת תורה. מצוות תלמוד תורה כוללת את החובה ללמד אחרים (יורה דעה סימן רמ"ה). זהו הפירוש של "תורת חסד על לשונה", תורה שיוצאת אל המרחב הציבורי ומרוממת אותו (סוכה מט). מי שזכה ללמוד מוטלת עליו מחויבות רוחנית לקדם אחרים, כך למדנו ב"תנא דבי אליהו": כי תראה ערום וכסיתו - אם ראית אדם שאין בו דברי תורה הכניסהו לביתך ולמדהו הלכה אחת" (פרק כ"ז).

ועדיין השאלה במקומה האם המחיר כדאי?

התשובה אינה חד משמעית משום שהמחיר אינו שווה לכל נפש. ישנו אדם שמפגשים אלו גורמים לו לירידה ובלבול רוחני רב ואצל אחר מדובר על שחיקה קלה. באופן כללי מחיר כלשהוא צריך לשלם, הן מבחינת פינוי זמן להפצה, והן מבחינת החשיפה למראות ותכנים שאינם רצויים.

ישנם פוסקים שדימו את ההצלה הרוחנית להצלה גופנית. כך לימד אותנו החזון איש: "בזמן הזה הצלת ילד לחינוך יהודי הוא לא פחות מהצלת נפשות" (אגרות ב, מ"ז).

ומכאן כמו שלשם הצלה מסכנת טביעה בים יש צורך לוותר על כללי הצניעות הרגילים (סוטה כא) כך לשם הצלה רוחנית יש לוותר על החממה הרוחנית ולצאת לרחוב. נוסיף שככל שאדם שקוע בשליחות הגדולה של הפצת תורה, הוא פחות מושפע מדברים שליליים, "שומר מצווה לא ידע דבר רע".

*הכותב הוא תלמיד ישיבת הסדר שדרות

סיפור לשבת

דמויות בישיבת פורת יוסף

{מתוך הוספות לספר "תולדות מנחם" מאת המקובל הרב יוסף שני שליט"א. שאול שיף}

ומידי דברי בחכמי ורבני ישיבת פורת יוסף בזמני, זכור אזכרנו לאדם היקר ח' יוסף טנז'י זצ"ל שהיה מגיע מדי בוקר לחדרו הקטן שבקומת הכניסה ומרתיח דוד גדול של מים ומוכר כוסות תה לתלמידי הישיבה בכמה פרוטות. בשעת הפסקת האוכל שלפני הצהריים, היה קורא לי ולחברי להגיש כוסות תה לרבני הישיבה.

היה זה יהודי פשוט כלפי חוץ, נמוך ומלא, שהיה חבוש בכובע ברט לראשו ומתהלך בחולצה פשוטה. תמיד הסתכלתי עליו ביראת כבוד, כי נודע לי שבהיותו במרוקו נתבע לדבר עבירה וכיוסף הצדיק בשעתו קפץ הוא מקומה גבוהה אל המוות באמירת "שמע ישראל" לקיים מצוות "יהרג ואל יעבור". אך משמים הצילוהו וקם על רגליו ללא פגע.

מעולם לא ראיתיו שדיבר שיחה בטלה עם אחד מבאי הישיבה, וכל רגע פנוי היה קודש בעיניו ללימוד הזוהר הקדוש. ובכל שנה היה מסיים את הזוהר בל"ג בעומר, ועושה סעודה גדולה בביתו לעשרה תלמידי חכמים ובסוף הסעודה היה נותן לכל תלמיד חכם מעטפה עם סכום כסף גדול באמרו "זה לכבוד רשב"י".

סיפר ח' יוסף עדס זצ"ל ששנה אחת מצבו הכספי של ח' יוסף טנז'י היה קשה, ובצער גדול אמר לאשתו שכנראה באותה שנה לא יוכל לעשות את סעודת הסיום מחוסר כסף. שלשה ימים לפני ל"ג בעומר חלם שבא אליו ר' שמעון בר יוחאי ואמר לו, תעשה את הסעודה כרגיל כבכל שנה, ותן מעטפה לת"ח כבכל שנה, ואני יודע שמצבך קשה לכן תראה בעיניך ששמתי לך סכום כסף בכיס חולצתך, ותלך בבוקר ותקנה כל מה שצריך וכל הזמן ישאר אותו סכום בחולצה. רק אל תספר לשום אדם על זה, כי כשתספר תלך הברכה. הוא קם בבוקר והנה החלום אמיתי, הוא מצא כסף בחולצה ולא ספר אותו. מיד הלך לשוק וקנה בשפע ושילם ותמיד בכיס החולצה נשאר אותו כסף. חזר לביתו, לקח עשר מעטפות, מלא אותן בסכום הגון וסגר אותן. משראתה אשתו שקנה בשפע שאלה אותו מהיכן יש לך כסף אחרי שאמרת שהשנה אתה לא עושה סעודה. מרוב הפצרות סיפר לה המעשה. ומיד אחרי שסיפר, קנה מה שרצה, אבל הכסף נגמר. בכל אופן עשה סעודה כיד המלך, והעיד ח' יוסף עדס שהיה באותה סעודה, וקבל מעטפה, ושהמסובים הרגישו קדושה הן באוכל והן בשתיה בזכות רשב"י זיע"א.

ר' אברהם שמש

פעם אחת הובא לפניו ילד שנעקץ מצרעה והתנפחה רגלו ולא יכל ללכת, לחש לו ר' אברהם כמה מילים ומיד שבה רגלו לאיתנה, ומאז עד היום זה עשרות שנים שדבורים וצרעות לא מתקרבים אליו גם בהיותם סביבו.

זכיתי ור' אברהם הראה לי את החוברת ממנה עשה את ייחודיו לכל מרעין בישין ורוחות רעות, היה זה נוסח שחברו מו"ר ח' יהודה פתייה זצ"ל וכלל כמה פרטי פסוקים עם שמות הקודש היוצאים מהם, ור' אברהם בדרך כלל היה בודק את דופק האדם ויודע בדיוק את שורש הבעיה קולע אל השערה ולא יחטיא ואז בחר את אחד הייחודים שהתאים לאותו אדם ולפעמים מיד

המשך בעמוד הבא...

במקום הבריא האדם, ופעמים היה אומר לשוב כמה פעמים עד שנסתלקה הבעיה.

אני אישית נעזרתי על ידו וראיתי כמה פעמים כיצד בדק הדופק וסיפר לי דרכי הבחנתו בזה, ועיני ראו ולא זר שגם בזקנותו כשרעדו ידיו בדק הדופק ללא שום טעות.

פעם ניגש אליו אחד שסבל כאבים חזקים בשיניים ובדקו ר' אברהם ואמר לו אין זה ענין פיזי ששייך לרופא, אלא רוחני, בא כמה ימים לברכה ותרפא וכן היה ובמשך עשרות שנים מאז, אותה שן לא כואבת כלל.

כשהגאון ר' בן ציון אבא שאול זצ"ל סבל ממחלתו, כאבו עיניו מאוד ולאחר בדיקה החליטו הרופאים לנתח את העין, כששמע ר' אברהם את הענין נגש אליו וברכו ואמר למשפחתו אין צורך בנתוח רק תנקו לו העין כל יום במים מזוקקים. לאחר שבוע כשבדקו הרופאים שנית את העין התפלאו לראות שהכל תקין, והראיה בסדר גמור לשאלת הרופאים איזה טיפול קיבל הרב, השיבו בני המשפחה ניקינו העין במים מזוקקים, תמה הרופא ושאל וכי המים בלבד רפאו העין.

שלשה מקרוביו קבלו צוי גיוס, על אחד הוא התפלל ושכחו ולא קראו לו כלל עד היום. לשני נתן קמיע שיקח עמו בלכתו ללשכת הגיוס, ומיד בבואו הם התבלבלו ונתנו לו מיד פטור מלשרת, ולשלישי אמר, לך תאמר להם שאתה רוצה להתגייס מיד. וכשאמר להם כן מיד נתנו לו פטור מלשרת בטענה שאינם מעוניינים בבחורי ישיבה.

אדם שנפצע סמוך לחנותו יצאו מעיו מהבטן החוצה והיה במצב מסוכן, נכנס אחד העוברים ושבים והודיע לר' אברהם שיצא מיד אל הפצוע וכתב במקום קמיע והניחו על הפצוע, ומיד חזרו בני המעיים לתוך הבטן והסתדרו במקומם הנכון, לתדהמת הנוכחים.

בראש השנה האחרון לחייו שאל את בני ביתו אם שמעו קול. והשיבוהו שלא שמעו כלום, משחזר על שאלתו שנית שאלוהו וכי אתה שמעת, השיב שמעתי קול שאמר אברהם בן שמחה מתבקש לישיבה של מעלה, ואמרתי להם עוד לא הגיע הזמן, והאריכו חייו עד ערב הפסח.

ח' מרדכי שרעבי

יום אחד יצא ח' מרדכי זצ"ל לשוק מחנה יהודה לערוך קניות לכבוד שבת קודש. שני נערים שהבחינו בארנק שבכיסו, התקרבו אליו וחטפו במהירות את הארנק והחלו לברוח, לאחר מרחק קטן, קפאו השניים על עמדם כשני בולי עץ ופתחו בזעקות לעוברים ושבים שיבואו לעזרתם כי אינם מסוגלים לזוז ממקומם. והחלו להתאסף סביבם הקונים שבשוק. רבינו נשא את עיניו אל השניים ורמז להם שיבואו אליו עם הארנק הגנוב. מיד נחלצו השניים מקפאונם ובלב חרד באו אליו והחזירו לו את כספו ובקשו את סליחתו. רבינו מחל להם בתנאי שלא ישובו לגזול שום אדם לעולם.

פעם אחת החליט מישהו לתרום בעילום שמו סכום כסף נכבד לח' מרדכי כדי שיחלקו לצדקה כפי ראות עיניו. ושלח את הכסף ביד שליח שיתן את הכסף לרבינו מבלי לגלות לו מי התורם. וכשראה ח' מרדכי את השליח מתקרב אליו הקדימו ואמר, מהשמים הודיעו לי כי פלוני שלח בידך כסף עבורי. השליח נדהם מרוח הקודש של רבינו ומסר את הכסף לידיו כשכולו נפעם.

מעשה באחד שבנו הקטן נפל ונחבל קשות בראשו ואיבד את הכרתו ונלקח מיד לחדר מיון בבית החולים רמב"ם בחיפה. לאחר בדיקה אמרו לו הרופאים שלדעתם אין לילד סיכוי רב לחיות ובקשו ממנו לחתום על הסכמה לנתוח. האב סירב לחתום עד שישמע את דעתו של חכם מרדכי, והתקשר בטלפון אל אחיו שגר בירושלים וסיפר לו את המצב ובקשו שילך לח' מרדכי וישמע מה בפיו. כששמע רבינו את העניין נכנס לחדרו הפנימי ושהה בו כמה דקות, כשיצא אמר לו תאמר לאחיך שלא ידאג ושלא יסכים לשום טיפול כי בעוד שלשה ימים ישתנה מצב הילד לטובה והוא יחלים, ובינתיים שיעטפו את ראשו בסדין ואז ירווח לו. ודברי רבנו התקיימו בדיוק, לאחר שעטפו את ראש הילד בסדין הוטב לו וביום השלישי הוא חזר להכרתו, לתדהמת הצוות הרפואי כולו, ולאחר ימים בודדים חזר הילד לביתו בריא ושלם.

בשכונה אחת בירושלים התגורר אדם שגידל כלב גדול מאוד שהפחיד את העוברים ושבים. בפרט הילדים הקטנים פחדו ממנו עד שהחלו לדבר על כלבים בשנתם, כשהעירו לבעלים שיקשור את הכלב הוא לא הסכים, באו וספרו זאת לח' מרדכי שהרהר קצת ואחר כך אמר חכו מעט ותראו את תשועת ה'. לאחר איזה ימים, התנפל הכלב על בעליו ונשכו. רופא וטרינרי שהובהל למקום, נתן לכלב זריקה והמיתו.

אשה אחת חלתה, ובעלה בא לרבינו שיתפלל לרפואתה, והשיבו, נעשה תיקון. ומיד לקח עשרה אנשים וחלק להם הכסף שנותנים עבור התיקון שישבו לקרא את כל התהילים לרפואת החולה, והוא ישב בביתו לעשות יחודים וכוונות לרפואתה, מיד בתחילת התיקון סגר את ספר התיקונים ואמר אין מה לעשות. ולאחר זמן קצר באו והודיעו שכבר נפטרה.

פעם בא אליו אדם אחד ואמר לו שבנו הפסיק ללמוד ונופל בכל ענייני איסור. אמר לו רבינו תחתוך לו את הבלורית והכל יסתדר. בלילה כשישן הבן, לקח האב מספריים, וחתך לבן את הבלורית. בבוקר הבן התחיל לצעוק על המעשה, והלך לספר שיתקן לו את התספורת, ומאותו יום הילד חזר ללימודים וליראת השמים שהיתה לו קודם.

מעשה באדם שחברו היה חייב לו כסף, וכשבקש ממנו את הכסף אמר לו נכון הלוואת לי אבל כבר החזרתי לך. לאחר וויכוחים אמרו נלך לח' מרדכי. משששמע רבינו את דבריהם פנה ללווה ושאל, האם מר ח' הלווה לך כסף, אמר נכון. אבל כבר החזרתי לו את ההלואה. אמר לו ח' מרדכי אם החזרת את הכסף אתה יכול ללכת. באותו רגע נצמד הלווה לקרקע ולא יכל לזוז ממקומו. וכמה שנסה ללכת לא יכל. אמר לו רבינו, נו אתה מוכן להחזיר את החוב, והשיב אני מיד אחזור ואביא את הכסף, ואמר לו רבינו, לך. ומיד יצא לביתו ושב עם הכסף.

פעם באה אליו אשה בוכה על בנה שנסע לחו"ל ונעלם, והמשטרה לא מצליחה לעלות על עקבותיו. אמר לה ח' מרדכי תבואי שבוע הבא ואתן לך תשובה. וכשבאה לאחר שבוע אמר לה מחר בנך יבוא לירושלים. למחרת הגיע הבן לחצר ביתו של רבנו ושאל איפה גר הרב שרעבי. מיד שלח הרב לקרא לאשה ששמחה לפגוש את בנה.

שו"ת קיץ הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

תגובה לפינה ההלכתית בפרשת בלק:
כדורסל בשבת בליגת המכללות

1. מה שכתב כבוד הרב יגל שליט"א, שאין ראוי לבלות את השבת במגרש כדורסל, יש להוסיף שהדבר מפורש בהלכה בשו"ע סי' רצ סע' ב', שכל אדם צריך ללמוד בשבת יותר ממה שלומד ביום חול וכו' (רצ, ב). ומה ששגור בפי ההמון ששבת ניתנה לעונג אכילה ושינה, אין הדבר כן, כמבואר שם, ובמקורות שהביא כבוד הרב.

2. כיון שהוזכר שם היתר לבת ישראל לשחק בנבחרת כדורסל ביום השבת (שניתן ע"י רבה של מצפה הושעיה), אבקש להביע את רחשי לבי. ואדגיש כי אין הדברים מופנים כלפי אותו מעשה שהיה - לא כלפי אותו רב ולא כלפי אותה שואלת, שהרי אינם מוכרים לי אישית, ולא ידועים לי כל פרטי המעשה, אלא הדברים מופנים כלפי העניין עצמו, כפי שהוצג בפינה ההלכתית:

לענ"ד זוהי חוכא ואיטלולא לדון על גזירת השווית גומות ועל איסור מסייע (לחילול שבת שסביב המשחק בשבת), כאשר עצם העניין פסול מעיקרו. כאשר דורסים ברגל גסה את הצניעות והטהרה שנשתבחו בהם ישראל, מה לנו לדון על גזירת השווית גומות ? ואם השואל חפץ לדעת 'דבר ד' זו הלכה', יש לו לשאול על העניין כולו. משל למה הדבר דומה, לאדם שנוסע בשבת רח"ל, ובא לשאול האם מותר לבצע בשבת בדיקת שמן/מים, על מנת לוודא שהרכב מוכן לנסיעה.

תפקיד הרבנים ומורי הוראות כולל לא רק להכריע בפרטי הלכות, אלא להורות את הדרך ילכו בה, וכאשר כל הכיוון עקום ופסול, חובה על הרב להדגיש זאת.

כמדומני שהנקודה העיקרית כאן, היא תפיסת החיים היסודית: **החיים אינם מסגרת שבה רשאי האדם להגשים את כל חלומותיו, ובלבד שיימצא לכך היתר הלכתי**. לא כך הוא הדבר: לחיים יש כיוון אחד ויחיד, והוא עבודת השם. אכן רשאי כל אחד לברור לו את הדרך המתאימה לו בעבודת השם (כדברי הנצי"ב בסוף פרשת שלח, עי"ש) והכל במסגרת ההלכה. חלומות ושאיפות שאין להם דבר וחצי דבר עם עבודת השם - דינם להיגנז. כל עניני החיים צריכים למצוא את קישורם לעבודת השם, כל עסקי האדם צריכים להיות רתומים למטרת החיים, עבודת השם.

ויש להדגיש, שאף אם היה מדובר בשואל זכר, אין לכך מקום כלל. וכי יש איזה ערך למשחקי כדור ותחרויות בין לאומיות???? וכי אין זה הבל הבלים ותרבות יוון? ואמנם יש הסבורים שכאשר נבחרת ישראל מנצחת יש בזה קידוש השם, אבל מה נעשה שזוהי טעות שורשית, קידוש השם זה כאשר עם ישראל מגלה לעולם את קדושתו ומעלתו, ולא כאשר עם ישראל מצליח לאמץ את הבלי הגויים בצורה יותר מקצועית מהגויים עצמם. לא על כגון דא אומרים הגויים "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", כי אם על חכמת התורה ומשפטיה. [ואם כי יש מקום מסוים למשחק בכדור, על מנת לשמור על בריאות הגוף, הרי זה במסגרת אישית וחובבנית, ואין זה שייך כלל לתחרויות לאומיות או בין לאומיות ולנבחרת מקצועית.

ולענ"ד פשוט הדבר שליישר הדעות העקומות ולהנחיל דעת תורה זו משימה יותר קדושה וחשובה מללמד פרטי הלכות. שאם היסוד עקום, הכל עקום. ואם אדם יהודי יכול לחשוב שלהשקיע את חייו בנבחרת כדורסל זה משתלב עם עבודת השם, מה יועיל שתהיה לו ידיעה בהלכות מוקצה והשווית גומות, הרי כל כיוון חייו מוליך אותו אל ההפך הגמור מעבודת השם.

לא יכול להיות שרבנים ומורי הוראות "יקטינו ראש" ויעסקו רק בפרטי הלכות, שאלו דברים שלא מעוררים נוגדנים בקרב הציבור, ויתעלמו מהעניינים היסודיים ביותר בעבודת השם. הרבנים צריכים לומר בראש חוצות שהמשימה המוטלת על כל יהודי היא להתקרב אל השם יתברך, וכל עניני החול הם רק אמצעי בלבד, ואם האדם "מצליח" בחיים, אבל חייו מנותקים מעבודת השם, אזי החיים שלו לא שווים כלום. וכל ההצלחות שלו אינן בעלות ערך כלל.

ובדבר זה עיין בספר עין איה שבת א' (לדף יא עמ' א' פיסקה כו) שכתב שם דברים מעין אלו, וז"ל: **"על כל חכם בעדתו להשתדל ראש לכל דבר, שתהי' הפניה הראשית של כלל עם ד' לקדושת שם ד' ויסוד התורה בחיים, שלא להניח לשאיפות אחרות לרשת חלילה מקום הקודש"**.

בכבוד רב
נתן שלו
רב ישוב מבואות יריחו

נ. ב.
וכדאי לעיין בכל דברי הרב זצ"ל ב"עין איה" שם, הנוגעים מאוד לעניין.

תגובת הרב יגל שליט"א:

ראיתי את דבריו של מורי וידיד נפשי הרב נתן שלו שליט"א וברצוני להאיר ולהדגיש כי תשובתי לא עסקה בשאלה 'האם מותר לבת ישראל לשחק בליגת המכללות בשבת?' אלא בשאלה 'האם מותר לילדים ובני נוער לשחק כדורסל במגרש השכונתי בשבת' כמבואר בגוף השאלה והתשובה, ולא כפי שהשתמע מהכותרת שמערכת 'בסוד שיח' נתנה לתשובה.

בברכה, שבתי יגל

שביבים / שאול שיף

"הבתולה מלודמיר"

מאירועי כ"ב תמוז תשס"ד

/ ד"ר יעל לוין

ביום ראשון, כ"ב בתמוז תשס"ד, ה-11 ביולי 2004, התקיים טקס גילוי המצבה מחדש של חנה רחל ורברמאכר, "הבתולה מלודמיר", בעקבות זיהוי בעל הסתברות גבוהה שנערך באחרונה בידי החוקר נתנאל דויטש. לטקס זה קדם אירוע רב-רושם בשבת פרשת פינחס אחר הצהריים, אירוע שנמשך אל תוך מוצאי שבת. כלל האירועים הללו עוררו תהודה והתעניינות מרובות בקרב הציבור, ונראה שנודעת חשיבות לתיעודם הם כשלעצמם והן מתוך ההנחה שציונה עתיד להיהפך מוקד משיכה ועלייה לרגל. להלן אם כן מובא תיעוד האירועים שהתקיימו סביב הקמת המצבה המחודשת לזכרה של חנה רחל בשנת תשס"ד.

החוקר נתנאל דויטש ייחד מונוגרפיה לדמותה של חנה רחל ורברמאכר, שנודעה בכינוי "הבתולה מלודמיר", מונוגרפיה שראתה אור בספטמבר 2003. חנה רחל נולדה בראשית המאה התשע עשרה בלודמיר שבפלך ווהלין לאביה מאניש ורברמאכר, ותפקדה כאדמו"ר בלתי רשמי תחילה בלודמיר ובהמשך בירושלים. קורות חייה לוטות בערפל ואפופות מסתורין, ואגדות רבות נרקמו סביבה.

דויטש בדק את רשימות ה"חברה קדישא" משלהי המאה התשע עשרה. שש נשים בשם חנה רחל נפטרו בסוף מאה זו, ובכללן אישה אחת שנקברה בחלקה הישנה של ווהלין ששם אביה ר' מאניש ומועד פטירתה - כ"ב בתמוז תרמ"ח (1888).

עם זאת, יש לומר כי שנות פטירה אחדות אחרות מיוחסות לה בכתובים; תרנ"ב (1892), 1895 ו-1905. בעקבות זיהויו זה של דויטש אותר מקום ציונה המדויק של חנה רחל ביוזמת ר' זלמן שחטר מארצות הברית ובאמצעות תלמידיו בארץ. המצבה המקורית לא ניצבה על מקומה, ולקראת יום השנה להסתלקותה בשנת תשס"ד הוקמה מחדש, וגילוי המצבה התקיים ביום ראשון, כ"ב בתמוז, ה-11 ביולי 2004. הנוסח שנרשם על הציון המחודש הוא: "הרבנית הצדקת / חנה רחל / בת ר' מאניש / מלודמיר / כ"ב תמוז תרמ"ח / מנשים / באהלה של תורה / תבורך / ת. נ. צ. ב. ה.".

התוכנית עצמה של אירועי יום השנה לפטירתה החלה מתגבשת שבועות אחדים קודם לכן, והידיעות עליה הופצו ברשימות דואר אלקטרוניות רבות ולא רק, וזכו לתהודה, התלהבות והתרגשות מרובות.

לאור ההיענות הנאה לקריאה ליטול חלק באירועים, אפשר לשער שמקום קבורתה עתיד להיהפך מוקד משיכה ועלייה לרגל בין ביום השנה להסתלקותה בין במועדים אחרים, ועל כן נראה כי נודעת חשיבות לתיעוד רשמיהם ולשימורם, לא מצד עצמם ולשעתם בלבד. בהקשר זה מן הראוי לציין, כי דויטש גם מביא עדויות אחדות מן העבר בדבר נשים שנהגו להשתטח על קברה ביום השנה לפטירתה.

חשוב לציין עוד כי בהר הזיתים טמונות נשים למדניות נוספות. וכך אפשר להזכיר בין היתר את רבקה ליפא אניקשטער שחיברה את הקונטרס "זכר עולם", שמהדורתו הראשונה ראתה אור בירושלים תרמ"ב (1882). היא הסתלקה בשנת תרנ"ג (1893) ונקברה בהר הזיתים. דמות נשית למדנית נוספת הקבורה בהר הזיתים היא פרחה (פלורא) ששון (תרי"ז-תרצ"ו (1856-1936)), למדנית מופלגת ומפורסמת בדורה. היא נולדה בבומביי להורים יוצאי בגדאד. בשנת תרל"ו (1876) נישאה לסלימאן ששון (תר"ב-תרנ"ד (1841-1894)). בשנת תרע"א (1911) העתיקה את מקום מגוריה ללונדון. היא נפטרה בעיר זו בשנת תרצ"ו, ובשנת תש"ז (1947) נטמנה בהר הזיתים.

❊ ❊ ❊

שמונים בני אדם לערך התכנסו בשבת פרשת פינחס אחר הצהריים, ה-10 ליולי 2004, בגינת ביתם של רות ומיכאל קגן בשכונת בקעה בירושלים, לסעודה שלישית. היו ניגונים ודברי תורה לקראת ציון היארצייט של חנה רחל ורברמאכר. אירוע זה נמשך אל תוך מוצאי שבת.

מוקירי זכרה של חנה רחל ורברמאכר הם ציבור מגוון. אורחים רבים הגיעו מארצות הברית וכן אחדים מדרום אמריקה. נטלו חלק בני נוער מחו"ל ואנשי אקדמיה לא מעטים בתחום מדעי היהדות. בשבת אחר הצהריים ציטטו ממאמריה של חנה רחל שנשתמרו בידינו. תרצה פיירסטון, מבולדר, קולרדו, גוללה את קורות חייה של חנה רחל. פיירסטון ייחדה פרק בספרה The Receiving, שראה אור בשנת 2003, לאישה זו. חיבור זה מעלה את דמויותיהן של שבע נשים יהודיות ייחודיות במהלך הדורות, מהן נשים למדניות, לרבות ברוריה, דולצה אשת הרוקח ואסנת מזרחי לבית ברזאני, נשים אשר מן הראוי לשאוב מהן השראה.

בין ניגון לניגון, הקריאה שרה פרידלנד בן ארזה, המלמדת תורה ובמיוחד חסידות במדרשות לנשים, פואמה מרגשת שחיברה. בראשה נכתב: "לחנה רחל מלודמיר / ביאר צייט הראשון שנעשה לה בדורנו / כ"ב בתמוז תשס"ד".

אליוט גינצבורג, פרופ' למחשבת ישראל באוניברסיטת מישיגן, נשא דבר תורה, ובין היתר הזכיר את דברי המגיד ממזריטש לכתוב "כל רודפיה השיגוה בין המצרים" (איכה א, ג); בימים אלו אפשר להשיג ביתר קלות את השכינה ולהתקרב אליה, במיוחד בירושלים. הוא אף העלה זיקה אישית מעט; הדודה-רבה שלו, שנולדה לפני מאה שנה לערך, התגוררה בעיירה אוסטילה הסמוכה ללודמיר. הסופר וחוקר הפולקלור אנסקי ביקר בקיץ 1915 בלודמיר על מנת להתחקות

אחר חנה רחל ורברמאכר, ודודתו זכרה את ביקורו.

במוצאי שבת החלו מגיעים בני אדם רבים שאינם מתגוררים בקרבת מקום, אשר נבצר מהם ליטול חלק באירועים שהתקיימו בשבת.

במעמד זה נשאה כותבת שורות אלו דברים. בפתחם ניתחה את האגדה באשר לניסיונה של חנה רחל לדחוק את הקץ, בהצביעה על דמיונות בינה לאגדה מאת מרדכי פריזנט, "האשה הצנועה", שבה מסופר שנגלה לאשה זו הקץ, דהיינו יום בוא המשיח. בהמשך הוזכרו הפתגמים המובאים בכתובים משמה של חנה רחל, והם הושוו לדברי תורה משמותיהן של נשים אחרות במרחב החסידי; חנה חוה הורודצקי ומלכה מטריסק, תוך דיון במידת החידוש שבתורותיהן.

ד"ר מלילה הלנר-אשד העלתה את העדות בנוגע לאישה מאלג'יר במאה השמונה עשרה, שנודעים לה קווי דמיון ושוני עם סיפורה של חנה רחל. אישה זו ביקשה להקדיש את עיתותיה לתלמוד תורה, ולא חפצה להינשא. אביה קבל עליה בפני רבי יהודה עייאש, והיא באה עמו בחילופי דברים, כשהיא טוענת שאישה אינה מצווה על פריה ורביה. הרב הודה לדבריה והורה לאביה להניחה לעשות כרצונה. זכותה הגנה על העיר להינצל, והיא הוסיפה לשקוד על התורה עד גיל שישים, אז עלתה לארץ והגתה בה בתורה עד יום מותה בהיותה למעלה ממאה שנה.

אביגיל זוהר, אדריכלית המצבה המחודשת, פירטה את השיקולים שהנחוה בעיצובה, בבחירת סוגי האבנים והכיתוב "מנשים באהלה של תורה תבורך". כותבת שורות אלו הצביעה על הנאמר על אודות יעל בתרגום יונתן בן עוזיאל לתיבות "מנשים באהל תברך" (שופטים ה, כד): "כחדא מנשיא דמשמשן בבתי מדרשין תתברך" (=כאחת מן הנשים המשמשות בבתי מדרשות תתברך). עם זאת, לא ברור לחלוטין אם מדובר בשימוש נשים בבית המדרש או בלימודן ממש. בתום הערב נאמר קדיש לעילוי נשמתה, והועלתה הבקשה שמי שיתפללו למחרת בציבור יאמרו קדיש יתום לזכרה. כמו כן, חולקו פיסות נייר כדי שהנוכחים יכתבו "קוויטלך", שהיו אמורים להיטמן בחריץ המיוחד שהוכן לכך במצבה.

טקס גילוי המצבה התקיים בהר הזיתים למחרת, יום ראשון, כ"ב בתמוז, בשעה שש אחר הצהריים, בהשתתפות עשרות בני אדם. הטקס נפתח כמקובל באזכרות בקריאת פרקי תהלים, באמירת פסוקי מזמור קי"ט בתהלים המרכיבים את השם "חנה רחל", ובאמירת אותיות "נ'ש'מ'ה'" מתוך מזמור זה. כל אחד מפרקי התהלים נקרא בידי אדם אחר. רות גן קגן ציינה כי אנו יכולים להתקשר לבני האדם שאהבנו דרך הצדיק, כגון במקרים שבהם לא ניתן להגיע ביום היארצייט אל קברו של קרוב משפחה שנפטר. רות הזמינה את המשתתפים שיש בשמותיהם אות המופיעה בשם "חנה רחל" לקרוא את פסוקי האות שלהם. משהגיעו להופעה השנייה של האות "חית", ולא נמצא מי שפתח בקריאת פסוקי אות זו, הזכירה כותבת שורות אלו שהשם "חנה" מסמל את מצוות הנשים, ועל כן ראוי כי כל הנשים יאמרו יחדיו את פסוקי אות זו. לאחר אמירת "אל מלא רחמים" הזמינה רות את הנוכחים לומר את שהם חשים בלבם על חנה רחל ועל דמותה ואישיותה.

אחת המשתתפות מארצות הברית הביאה עמה חבילת "קוויטלך", שנטמנו עם יתר הבקשות שנכתבו במוצאי שבת וביום ראשון. לקראת תום הטקס הגיע מניין גברים חרדיים לקבר סמוך, ואחדים מהם ביקשו לדעת בעבור מי נערכה האזכרה. הם שמעו מאתנו לראשונה את שמה ואת שמעה של חנה רחל.

ציון יום השנה להסתלקותה של חנה רחל ורברמאכר עורר אם כן עניין רב, ונודעו לו תהודה והמשכיות. יש מקום להניח כי מקום קבורתה של חנה רחל ורברמאכר יהפוך למקום תפילה ועלייה לרגל ביום השנה לפטירתה ובהזדמנויות אחרות.

מתוך יעל לוין, "אירועי יום השנה להסתלקותה של חנה-רחל ורברמאכר", מבוע מג (תשס"ה), עמ' 74-65.

מסורת או חידוש?

בכתב העת "הפוסק", בעריכתו של הרב הלל פוסק [תרמ"א-תשי"ג (1880-1953)], פורסם בשנת תשי"ב מאמר קצר על חנה רחל ורברמאכר מאת אפרים טובנהויז, ובסיומו מובאים "מתורותיה ופתגמיה":

א) מי שמחשבות קדושות מלוות אותו בדרך חייו הרי אינו בודד ואינו אומלל, כי המחשבות האצילות סוככות עליו מפני הבדידות.

ב) כל מחשבה טהורה הנובעת ממשאלות הלב, אין השכל משיג אותן כלל.

ג) כל רגע "יש" הוא בפני עצמו, כל שהוא בהווה לא היה עוד בעבר, ואם גם היה, הרי הוא מתחדש.

ד) מי שאינו רואה את הקב"ה בכל מקום אינו רואה אותו כלל.

במאמר אחר מאת אפרים טובנהויז, המיוסד אף על יומנו של אביו מאיר בעקבות היכרותו עם חנה רחל, הוא מזכיר את יחסה למפעל הציוני המתחדש. הוא כותב כי אהבתה לארץ הקודש לא ידעה גבול, אולם היא האמינה כי

> ארץ ישראל תיבנה רק על ידי אמונה גדולה וכבירה באלקים ובעושי דברו. הבילויי"ם החדשים, המחללים את קדושי ישראל ואינם שומרים על השבת הם מטמאים את הארץ ומרחיקים את הגאולה. יש לחנך את תושבי הארץ הקדושה לאמונה, לאהבת אלקים ולהערצת קדשי ישראל, וככל שירבו אחינו להתפלל על יד הכותל ולהשתטח על קבר רחל כן תמהר הגאולה לבוא.

מ"ש גשורי מביא בספרו "הנגון והרקוד בחסידות" מידע על דברי תורה של שתי נשים משושלת טשרנובל שהתנהגו כאדמו"רות; חנה חוה הורודצקי (תק"ע-תרנ"ג (1810-1893)), בתו של האדמו"ר מרדכי טברסקי מטשרנובל (תק"ל-תקצ"ז (1770-1837)), ומלכה מטריסק, בתו של האדמו"ר אברהם טברסקי מטשרנובל (תקס"ו-תרמ"ט (1806-1889)), בנו של האדמו"ר מרדכי מטשרנובל, שנודע בכינויו "המגיד מטריסק". דבריו של גשורי על נשים אלו מופיעים במסגרת פרק נרחב יותר על נשים בחסידות שבו הוזכרה אף חנה רחל ורברמאכר. בהקשר זה יש להעיר כי על פי עדויות שונות היה אביה של חנה רחל עצמו חסיד של האדמו"ר מרדכי טברסקי מטשרנובל.

גשורי כותב תחילה שחנה חוה נודעה ברוב צדקתה ובנדבת לבה. אביה הצדיק אמר עליה שיש לה רוח הקודש מבטן ומלידה. גם שמונת אחיה, כולם צדיקים נודעים, אמרו עליה שהיא צדיקה כמוהם ואין כל הבדל ביניהם. חסידים רבים היו באים אליה, ואף אדמו"רים ביקרו אצלה ושוחחו עמה בעניינים העומדים ברומו של עולם החסידות. היא התנהגה כאדמו"ר לכל דבר, והקימה ארמון יקר והנהיגה בחצרה חיי פאר והדר, בעוד שהיא עצמה הסתפקה בחיי סיגוף ועניות. ואלה דברי גשורי בנוגע לדברי תורתה:

> מלבד דברי תורה שהשמיעה לחסידיה ומעריציה, שקבלה מאבותיה ומצדיקים אחרים, היתה מספרת בכשרון רב ספורים

מסתוריים ומשלים יפים שהיו ידועים בכל ערי ווהלין ונמסרו מפה לפה. משל אחד היה שגור בפיה על הזמיר (צפור אוהב שירה): הזמיר, טבעו הוא, כשהוא שומע שירה - אף הוא מצטרף לשירה, ולכן אוהבים את הזמיר ומפרנסים אותו בכל טוב. משל זה מוסב על הצדיקים. כשהצדיקים שרים - שרים גם המלאכים בשמים, ומשום כך יש להעניק לצדיקים מכל טוב.

על מלכה מטריסק, שנודעה בכינוי "הרבנית מלכה'ניו די טריסקערין", גשורי כותב כי הייתה שנייה לחנה חוה בצדיקות. בעלה ר' אפרים מת בדמי ימיו, והיא נותרה אלמנה עם ילדים יתומים, והחלה להתנהג כאדמו"ר. היא הייתה למדנית גדולה, הצטיינה בחכמה ובידיעת הספרות החסידית. גשורי מוסיף וכותב:

> בפיה היתה שגורה אמרת צדיקי טשרנובל, ש"מרה שחורה אינה אלא פולחן לעבודה זרה", ולכן היו רוקדים אצלה אחרי כל סעודה לפי הוראתה, והקהל הסתובב במעגל, ודרך רקודם היו שרים בנגון מקובל של הימים-הנוראים את הזמר החסידי הידוע לפי נוסח טשרנובל: "וכל מאמינים, וכל מאמינים".

על פי המובא בדברי גשורי, הן חנה חוה הורודצקי והן מלכה מטריסק העבירו ומסרו בעיקר דברי תורה מפי אבותיהן או מפי צדיקים אחרים. אמנם קשה להסיק מסקנות על פי המידע המקוטע שבידינו, שהרי מעט מזעיר מתורותיהן נשתמר. עם זאת, כפי שמצטיירים הדברים במקורות אלו, הן שימשו במידה רבה כנושאות מסורות גבריות וכצינורות להעברתן, והן לא העמידו משנה עצמית מחדשת ומקורית, ויש להשקפתי להצטער על עובדה זו. יש אף להעיר כי בדומה לחנה רחל, הרי שמלכה מטריסק שימשה כאדמו"ר בשעה שלא הייתה אישה נשואה. בשונה מחנה חוה הורודצקי וממלכה מטריסק, לחנה רחל ורברמאכר לא הייתה מסורת אבות. שאלתי בני אדם מתחומי החסידות והקבלה אם יכולים הם לעמוד על מקבילות לפתגמיה של חנה רחל, וטרם הובאו לידיעתי מקבילות מובהקות. הדברים מצריכים עדיין בדיקה מעמיקה יותר, אולם אפשר לומר בלשון זהירה כי ייתכן שאלמנט החידוש בתורותיה של חנה רחל היה רב יותר בהשוואה לאותן נשים שנמנו על משפחות אדמו"רים.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
טל. 052-7723288
אימייל. gilwein26@012.net.il

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים בדוא"ל: besod@013net.net